

*Maija Aalto-Heinilä, Sannamaria Ketola
& Markku Oksanen*

LASTEN OIKEUDET JA ILMASTONMUUTOS

Johdanto

Nykyinen ilmaston lämpeneminen on ihmistoiminnan aiheuttamaa. Sen seurauksia niin ihmiselle kuin muulle eliökunnalle on vaikea ymmärtää ja ennakoida, mutta monia ihmisiä ennusteet ja niiden toteutuminen pelottavat. Pelon ja ahdistuksen kokeminen on ymmärrettävää, sillä lämpenevä ilmasto saattaa muuttaa monet meille tutut ja toistuvat asiat vieraiksi, ennakoimattomiksi – ja jopa vaarallisiksi. Samaan aikaan fossiilisten polttoaineiden kulutukseen perustuva elämäntapa on kuitenkin tuonut vaurautta ja ylellisyyttä nykypäivän aikuisille etenkin kehittyneissä maissa. Tästä näkökulmasta nykypäivän aikuisten mahdollisesti kokema pelko ja ahdistus ovat pieni harmi verrattuna siihen, millaisia haittoja tämän päivän ja tulevaisuuden lapset ja nuoret joutuvat ilmastomuutoksen takia mahdollisesti kokemaan.

Maaailman terveysjärjestö WHO on arvioinut, että lasten (eli 0–18-vuotiaiden) osaksi koituu valtaosa ilmaistonmuutoksen aiheuttamista haitoista. Ilmastomuutos aiheuttaa esimerkiksi kuumuutta, kuivuutta ja luonnonkatastrofeja, jotka taas johtavat muun muassa puh-

taan juomaveden vähenemiseen, tartunta- ja loistautien leviämiseen sekä tulviin. Lapset ovat heikomman fysiologisen puolustuskykynsä takia aikuisia haavoittuvaisempia näille ilmastonmuutoksen *suorille* vaikutuksille. Ilmastonmuutos on erityisen haitallista lapsille myös *epä-suorasti*. Äärimmäiset sääilmiöt vaikuttavat etenkin kehittyvissä maissa vanhempien fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin sekä perheen taloudelliseen asemaan ja aiheuttavat samalla lapsille tärkeiden rutiinien ja turvaverkkojen hajoamista. Kuumuus ja luonnonkatastrofit lisäävät ryhmien välistä aggressiota ja perheen sisäistä väkivaltaa. Äärimmäiset sääilmiöt tuhoavat kouluja. Tilanne on pahin kehittyvissä maissa, joissa pojat ja etenkin tytöt joutuvat koulunkäynnin sijaan osallistumaan perheen elannon hankkimiseen. Myös pakkomuutto esimerkiksi vedenpinnan nousun takia voi katkaista koulunkäynnin ja muut rutiinit pitkiksi ajoiksi, eikä menetettyjä vuosia voi välttämättä korvata myöhemmin mitenkään. (Arts 2019; Gibbons 2014; Sanson & Burke 2020; UNICEF 2015.)

Ilmastonmuutos ei tarkoita pelkästään äärimmäisiä sääilmiöitä ja merenpinnan nousua. Fossiilisten polttoaineiden käyttö aiheuttaa hiili- ja erilaisten pienhiukkaspäästöjen myötä myös paikallisempaa ja ajallisesti rajatumpaa elinympäristön saastumista. Jopa 300 miljoonaa lasta elää alueilla, joilla on myrkyllisiksi katsotut pitoisuudet ilmansaasteita, ja kahden miljardin lapsen asuinalueiden ilmansaastepitoisuudet ylittävät Maailman terveysjärjestö WHO:n asettamat minimi-ilmanlaatustandardit (UNICEF 2016, 6–8). Lukuisissa tutkimuksissa on todettu esimerkiksi dieselpolttoaineiden haitallisuus erityisesti kaupunkialueiden lapsille. Lapsen keuhkot, aivot ja muut elimet ovat yhä kehittymässä, joten ne ovat herkempiä saastuneelle ilmalle. Lapsen hengitystaajuus on aikuista nopeampi, ja lapsi ottaa ruumiinpainoon suhteutettuna aikuisiin verrattuna enemmän ilmaa sisäänsä ja siten myös enemmän ilman mukana kulkeutuvia haitallisia pienhiukkasia. Lapsen immuunijärjestelmä on vasta kehittymässä, joten lapsella on aikuista huonompi vastustuskyky. Lisäksi lapsella on koko elämä edessään, joten lapsena altistuminen voi aiheuttaa myös pitkäaikaisia ja myöhemmin ilmentyviä terveysvaikutuksia. (Mudway ym. 2019; UNICEF 2016, 6–9; WHO 2018.)

On siis selvää, että lapset ja nuoret kantavat suurimman osan ilmastomuutoksen aiheuttamista haitoista. Nykypäivän lasten etu ja hyvin-

vointi tai tulevien sukupolvien asema eivät kuitenkaan ole näkyneet riittävästi tähän mennessä tehdyissä ilmastopoliittisissa ratkaisuisa. Miten tätä selvästi moraalisesti ongelmallista tilannetta tulisi teoreettisesti käsitteellistää? Ympäristöriskien ja -haittojen jakautumista eri tavoin eri sosio-ekonomisille ryhmille pidetään ympäristöllisen oikeudenmukaisuuden (engl. *environmental justice*) kysymyksenä. Jos ympäristöriskit ja -haitat jakautuvat eri tavoin eri etnisille ryhmille puhutaan puolestaan ympäristörasismista (engl. *environmental racism*). Nämä ovat vakiintuneita käsitteitä yhteiskuntatieteellisessä ympäristötutkimuksessa (ks. Kortetmäki 2017). Jos katsoo keskustelua ympäristöriskien ja -haittojen jakautumisesta eri ikäryhmille, vakiintunutta käsitteistöä ei näytä olevan. Englannin kielen sana *ageism* voidaan kääntää ikäsyrjinnäksi. Lasten etujen, hyvinvoinnin ja mielipiteiden sivuuttaminen ilmastopoliittisissa ratkaisuisa näyttäisi olevan esimerkki lapsiin kohdistuvasta ikäsyrjinnästä. Se, sopiiko ikäsyrjinnän käsite myös tulevien sukupolvien kohteluun, jääköön tässä yhteydessä avoimeksi, sillä sukupolvietikassa vallitseva puhe-tapa korostaa kestävyyttä: tulevien sukupolvien elinmahdollisuuksia vahingoittava nykysukupolvien toiminta on kestämatöntä ja siksi väärin.

Yleensä jonkin syrjintää kohtaavan ryhmän asemaa yritetään parantaa vetoamalla tuon ryhmän jäsenten *oikeuksiin*. Jos lainsäädäntö tunnustaa ryhmän oikeudet, puhutaan *juridisista* oikeuksista ja niiden vahvistamisesta. Monesti keskustelu koskee kuitenkin lainsäädännön puutteita tai sen sisältämiä vääryyksiä *moraalisten* oikeuksien valossa. Karkeasti ottaen yleisten ihmisoikeuksien ja erityisesti lapsen oikeuksien lähtökohtana voivat olla joko oikeuksia korostavat moraalikäsitteet tai sitten oikeudelliset sopimukset, joissa tiettyjen ryhmien tietyt oikeudet luetaan. Emme ota tässä kirjoituksessa kantaa siihen, ovatko lapsen oikeudet moraalisia vai juridisia oikeuksia, vaan esittelemme lapsen oikeuksia molemmilta näkökannoilta. Moraalisten ja juridisten oikeuksien suhde on oikeusfilosofian keskeinen ongelma: yleisesti ottaen moraalisten oikeuksien olemassaolo ei riipu lainsäädännöstä ja juridiset oikeudet ovat laissa tunnustettuja oikeuksia. (Asiasta tarkemmin, ks. Etinson 2018; Niemi 2019.)

On siis luontevaa vedota lasten oikeuksiin, kun yritetään kiinnittää huomiota heidän kantamaansa epäreiluun ilmastomuutostaakkaan ja kun yritetään muuttaa asioita parempaan suuntaan. Ilmastokriisin on

jopa nähty olevan ennen kaikkea lasten oikeuksien kriisi.¹ Kuten myöhemmin tässä luvussa kuitenkin osoitetaan, lasten oikeuksien ideaan liittyy monia teoreettisia ja käytännöllisiä ongelmia. On siis syytä kysyä, miten lapsen oikeudet tulisi ymmärtää ilmastonmuutoksen kontekstissa, jotta niistä olisi jotakin konkreettista hyötyä lasten tilanteen parantamiseksi. Väitämme, että ilmastonmuutoskontekstissa lasten oikeudet toteutuvat tehokkaimmin, kun lapset käsitetään aktiivisina *toimijoina* ja kun he pääsevät *osallistumaan* ja mukaan päättämään heitä itseään koskevista asioista. Esittelemme erilaisia lasten osallistamisen tapoja sekä lopuksi myös niitä ongelmia, joita oikeusperustaiseen ajatteluun liittyy.

Oikeudet keskinäisessä konfliktissa

Lasten oikeuksien ideaa on syytä tarkastella tarkemmin sen takia, että pelkkä sen *sanominen*, että lapsilla on oikeuksia, ei itsessään vielä kerro, miten pitäisi toimia. Oikeuksia pidetään yleensä poliittisessa, moraalisisessa ja juridisessa argumentaatioissa eräänlaisina ”valttikortteina”. Jos joku pystyy osoittamaan, että esimerkiksi jokin politiikkatoimi uhkaa hänen perusoikeuksiaan, on silloin oletus, että keskustelu loppuu siihen. Vaikka kyseisestä politiikasta olisi muita mittavia hyötyjä, yksilöiden oikeudet asettavat ne rajat, joita ei hyötyä tavoiteltaessa saa ylittää.² Oikeuksiin vetoamisessa on kuitenkin se ongelma, että jos oikeuksia jaetaan avokäitsemäisesti kaikille vääryyttä kärsiville ja yritetään ratkaista niiden avulla kaikki maailman epäkohdat, ei niistä välttämättä ole mitään hyötyä: mitä enemmän oikeuksia, sitä useammin ne ajautuvat konfliktiin keskenään, ja sitä vaikeampaa on toteuttaa täysimääräisesti kaikkien oikeuksia. Kuten Eerik Lagerspetz on todennut, oikeuksien sijaan ratkaisevaan asemaan nousevat tällöin konfliktinratkaisusäännöt ja he, joilla on valtaa ratkaista oikeuksia koskevia kiistoja. (Lagerspetz 2019, 96.)

Ilmastonmuutos on myös yhteiskunnallinen muutos, jossa eri ryhmien

1 Ihmisoikeusjuristi Scott Gilmoren mukaan “ilmastokriisi on lasten oikeuksien kriisi... Ilmaston lämpenemisen nykyinen polku jättää nykypäivän lapset elämään elinkelvottomassa maailmassa”. (Earthjustice.org 2019.)

2 Ajatus oikeuksista ”valttikortteina” (engl. *trumps*) on peräisin Ronald Dworkinilta (Dworkin 1977, xi).

erilaiset oikeudet törmäävät. Esittelemme tuonnempana joitakin lasten oikeuksia, joita etenevä ilmastonmuutos ja vääränlaiset poliittiset valinnat voivat loukata. Kuitenkin myös aikuisilla on oikeuksia, joista he ovat selvästi haluttomia luopumaan. Asiaa havainnollistaa hyvin ns. keltaliiviliike Ranskassa (ransk. *Mouvement des gilets jaunes*). Vuonna 2018 Ranskan presidentti Emmanuel Macronin hallitus päätti korottaa merkittävästi bensiinin ja dieselin verotusta ilmastosiivihin vedoten. Korotukset kuitenkin herättivät myös kiivasta vastustusta, kun erityisesti maaseudun ja lähiöiden pienituloiset asukkaat kokivat, että korotukset vaikeuttavat jo valmiiksi heikossa asemassa olevien ihmisten asemaa entisestään (ks. Pulkkinen 2019). Konflikti loi perustan keltaliiveille, ilman järjestäytyntä organisaatiota toimivalle protestiliikkeelle, joka otti nimensä Ranskassa jokaisen auton pakollisiin varusteisiin kuuluvasta heijastinvaatteesta. Vaikka liikkeen toiminta jatkuu edelleen, se saavutti varsin nopeasti yhden tavoitteistaan, sillä Macronin hallitus luopui dieselveron korotuksesta.³

Keltaliivien ja Ranskan hallituksen välinen ristiriita voidaan ymmärtää monien erilaisten oikeuksien konfliktina. Ehdotettua veronkorotusta vastustettiin luultavasti ensi sijassa siksi, että se uhkasi sellaisia aikuisten perusoikeuksia kuin oikeutta työntekoon, elinkeinon harjoittamiseen, liikkumisvapauteen ja yhdenvertaisuuteen. Näiden vaateiden jalkoihin jäivät lasten oikeudet esimerkiksi terveelliseen ympäristöön. Tietysti konflikti voidaan ymmärtää myös niin, että siinä kiisteltiin siitä, miten parhaiten edistetään lasten ja tulevien sukupolvien oikeuksia. Macron voi esittää, että hän ajaa lasten ja tulevien sukupolvien oikeuksia tiukentamalla ilmastopolitiikkaa. Keltaliivit puolestaan voivat väittää, että veronkorotukset heikentävät heidän mahdollisuuksiaan huolehtia jälkeläistensä hyvinvoinnista. Huomionarvoista tässä on se, että asiasta kiistelemässä, eli osallistumis- ja vaikuttamisoikeuksiaan käyttämässä, olivat vain aikuiset. Lapset eivät olleet mukana puolustamassa omaa oikeuttaan terveelliseen ympäristöön eivätkä tulevat sukupolvet puolustamassa omia etujaan lämpenevässä maailmassa, vaan aikuiset päättivät heidän puolestaan. Voi miettiä, mitä olisi tapahtunut, jos keltaliivien kantajat ja liikenteen tukijat olisivatkin olleet ranskalaisia lapsia ja nuoria, jotka ovat huolissaan

3 Englanninkielisillä Wikipedian sivuilla ajantasaista tietoa liikkeestä (Wikipedia 2021).

tulevaisuutensa elinympäristöstä ja omien lastensa (eli mielenosoittajien ja päättäjien lastenlasten) elinmahdollisuuksista.

Lasten juridiset oikeudet: lapsen oikeuksien sopimus

Keltaliiviprotestit siis osoittavat, että jos aikuisten oikeuksia yritetään rajoittaa, he vastaavat siihen usein ärtymällä ja suuttumalla. Reaktio, joka on eräässä mielessä lapsenomainen. Entä miten lapset voisivat puolustaa omia oikeuksiaan? Tai onko heillä edes oikeuksia puolustettavanaan? Ainakin juridisessä mielessä asia on selvä: lapsen oikeudet on tunnustettu kansallisessa ja kansainvälisessä lainsäädännössä, ja sen tärkein ilmentymä on kansainvälinen lapsen oikeuksien sopimus vuodelta 1989. Kansainvälisen sopimuksen ovat ratifioineet Yhdysvaltoja lukuun ottamatta kaikki maailman valtiot, jotkin tosin erilaisin varauksin. Esimerkiksi monissa islaminuskoisissa valtioissa sopimus on alisteinen islamilaiselle lainsäädännölle. Myös Suomi on ottanut sopimuksen osaksi lainsäädäntöään vuonna 1991 (ks. lapsenoikeudet.fi -sivusto).

Millaisia lapsen oikeuksia ilmaston lämpenemisen, tai tarkemmin sanottuna ilmaston lämpenemiseen johtavien *tekojen*, voidaan ajatella rikkovan? Lapsen oikeuksien sopimuksessa ei puhuta mitään ilmastonmuutoksesta, ja ympäristöasioistakin vain niukasti. (Tämä sama puute koskee myös YK:n yleismaailmallista ihmisoikeuksien julistusta vuodelta 1948.) Tästä huolimatta valtaosalla lapsen oikeuksien lausekkeista on potentiaalista merkitystä sekä paikalliseen saastumiseen että globaaliin ilmastonmuutokseen liittyvissä kysymyksissä, nyt ja tulevaisuudessa. Ilmaston lämmitessä merkittävä osa lapsen oikeuksista uhkaa jäädä toteutumatta. Ympäristön elinvoimaisuus vaikuttaa ensinnäkin suoraan artiklan 6 oikeuteen elämään, henkiinjäämiseen sekä kehitykseen. Artiklan 24 mukaan lapsella on myös oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta. Tämä vaatii artiklan 24e mukaan myös ympäristöhygieniasta huolehtimista. Kuten artikkelin alussa totesimme, lapsen oikeus koulutukseen (artiklat 28 ja 29) sekä oikeus lepoon, vapaa-aikaan ja leikkiin (artikla 31), kuten myös mahdollisesti vähemmistö- ja alkuperäiskansojen lasten oikeus nauttia omasta kulttuuristaan (artikla 30) ovat ilmastonmuutoksen vuoksi vakavasti uhattuina, esimerkiksi äärimmäis-

ten sääilmiöiden ja pakotetun muuttamisen takia. Lisäksi lapsen oikeuksien sopimus muotoilee artiklassa 4 veloitteen kansainvälisestä yhteistyöstä, jotta lapsen oikeuksien toteutuminen varmistetaan. Näin lapsen oikeudet muodostavat perusteen myös ilmastonmuutoksen torjumiseen tarvittavalle kansainväliselle yhteistyölle. (Arts 2019, 221–222; Gibbons 2014, 21–24.)

Lapsen oikeuksien toteutumista valvovan komitean mukaan sopimuksen taustalla on neljä yleistä, koko sopimusta jäsentävää periaatetta: *syrjinnän kieltö, lapsen edun ensisijaisuus, oikeus jäädä eloon ja kehittyä sekä oikeus osallistua*. (Ks. Lapsenoikeudet.fi 2020.) Lapsioikeustutkijat korostavat näistä viimemainittua: lapsen pitää saada osallistua itseään vaikuttavaan päätöksentekoon ja saada näkemyksensä huomioon otetuksi ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Lapsi pitää siis nähdä itsenäisenä toimijana omine näkemyksineen ja mielipiteineen. Esimerkiksi Henna Pajulammin mukaan ”lapsen osallisuus on yksi suomalaisen lapsioikeuden keskeisimmistä periaatteista” (Pajulammi 2014, 288). Lapsen osallisuuden tärkeys korostuu etenkin lastensuojelussa, perhe- ja huoltajusasioissa, perusopetuksessa tai potilaslaissa (Pajulammi 2014, luku V). Lapsen osallisuus ja aktiivinen toimijuus on ensiarvoisen tärkeää myös ilmastonmuutoskysymyksessä. Lapsen oikeus osallistua (joka on paitsi koko lapsen oikeuksien sopimuksen yleinen taustaperiaate, myös erikseen turvattu sopimuksen artiklassa 12) on kenties se oikeus, jolla on eniten potentiaalia saada aikaan muutoksia poliittisessa ja oikeudellisessa ajattelussa. Sillä vaikka lähes kaikki maailman valtiot ovat ratifioineet lapsen oikeuksien sopimuksen ja ovat siten sitoutuneet sen 4 artiklaan, jonka mukaan ”[s]opimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi”, ei tällä käytännössä ole ollut vaikutusta lapsiin kohdistuvien ilmastonmuutoshaittojen torjumiseksi. Jos aikuiset eivät saa asioita hoidettua, ehkä lasten ja nuorten pitää tarttua toimeen itse.

Lasten oikeuksien filosofiaa

Ennen kuin esittelemme mitä lasten osallistuminen voi käytännössä tarkoittaa, tarkastelemme lasten oikeuksien ideaa filosofisemmasta näkökul-

masta. Vaikka lapsilla juridisessa mielessä kiistatta on oikeuksia, niin asia ei filosofian näkökulmasta ole itsestään selvä. Kuten totesimme, oikeudenhaltijoiden joukon jatkuva kasvaminen (myöntämällä oikeuksia uusille ryhmille tai olennoille) ei välttämättä auta ratkaisemaan moraalisia eikä juridisia ongelmia, vaan se johtaa vain oikeuksien konfliktien lisääntymiseen. Ennen kuin julistaa että jollakin ryhmällä tai olennoilla on oikeuksia, on hyvä pysähtyä miettimään, mitä oikeudet ylipäätään ovat ja millaisia ominaisuuksia oikeudenhaltijoilla täytyy olla, jotta niillä voidaan mielekkäästi ajatella olevan oikeuksia.

Oikeuksien yleistä luonnetta koskevat teoriat jaetaan yleensä kahteen kilpailevaan leiriin: intressi- ja tahtoteorioihin. Intressiteorioissa oikeuksien yleiseksi tehtäväksi nähdään keskeisten intressien turvaaminen. Näin oikeuksia voi periaatteessa olla kaikilla sellaisilla olennoilla, joilla on intressejä. Intressin käsite viittaa ominaisuuksiin, joiden perusteella on mielekästä puhua olennon hyvinvoinnista tai siitä, että asiat voivat olla sille joko eduksi tai haitaksi (Feinberg 1997). Joidenkin intressiteoreetikoiden mukaan ei tarvitse tunnustaa (yhtäläisiä) oikeuksia *kaikille* intressejä omaaville olennoille, vaan he voivat tunnustaa oikeuksien painoarvon vaihtelun ja siten välttää mielettömät seuraukset, kuten bakteerin hyvinvoinnin pitämisen ihmisen hyvinvoinnin arvoisena. Tällaiset ympäristöetiikan peruskysymykset törmäävät lapsen oikeuksien kysymyksiin, kun tarkastellaan ihmisalkion ja -sikiön oikeusasemaa ja mahdollisia oikeuksia. Asia tavataan rajata lapsen oikeuskeskustelun ulkopuolelle määrittelemällä vasta syntynyt ihminen lapseksi. Oli miten oli, intressiteorian valossa ei ole periaatteellisia esteitä tunnustaa lapsen oikeuksia (ks. Kurki 2019). Lapsen oikeuksien sopimuksenkin yksi periaate on *lapsen edun* (eli *intressin*) toteutuminen.

Intressiteorian kilpailija on niin sanottu oikeuksien tahtoteoria. Tahtoteoriassa oikeuksien tarkoituksiksi nähdään oikeudenhaltijan vapaan tahdon tai autonomian suojaaminen ja mahdollistaminen. Oikeuksissa on siis kyse siitä, että oikeudenhaltija kykenee käyttämään valtaa ja päättämään itse joistakin asioista sekä ilmaisemaan tahtonsa ymmärrettävästi muille. Tämä edellyttää oikeudenhaltijalta riittäviä kognitiivisia kykyjä: esimerkiksi kasvit eivät tätä vaatimusta täytä. Vaikka nykykäsityksen mukaan jotkut eläinlajit ovat kognitiivisesti hyvin kehittyneitä, niin silti myös eläinten oikeuksista ja niiden merkityksestä kiistellään. Syy kiis-

telyyn on osittain siinä, etteivät eläimet kykene *ilmaisemaan* tahtoaan ihmiskielillä. Tyypillinen oikeudenhaltija tahtoteoriassa onkin rationaalinen, vapaa aikuinen. Lasten oikeudet ovat tahtoteoreetikoille ongelmallisempia kuin intressiteoreetikoille. Jyrkimmät tahtoteoreetikot kieltävät ainakin pienten lasten oikeudet kokonaan, sillä pienet lapset eivät vielä kykene itsenäisesti päättämään omista asioistaan. Sen sijaan niin sanotut pehmeät tahtoteoreetikot sallivat pienilläkin lapsilla olevan oikeuksia ”edustusratkaisun” kautta. Itsenäistä päätösvaltaa vailla olevien lasten oikeuksia käyttävät heidän edustajansa, eli vanhemmat tai huoltajat siihen asti, kunnes lapsi kykenee itse määrittämään omista asioistaan (ks. Aalto-Heinilä 2019). Ilmastonmuutoksen yhteydessä korostuva lasten oikeus osallistua sopii hyvin tahtoteorian mukaiseen käsitykseen oikeuksista, sillä osallistumisoikeus edellyttää lapsen näkemistä (suhteellisen) autonomisena, oman tahdon omaavana olentona, joka kykenee ilmaisemaan tahtotilansa.

Vaikka kumpikin näistä oikeuksien teorioista pystyy sisällyttämään itseensä ajatuksen lasten oikeuksista, ei asia silti ole aivan ongelmaton. Mainitsimme aiemmin, että oikeuksiin vedotaan poliittisessa retoriikassa tyypillisesti silloin, kun jotakin ryhmää kohdellaan eriarvoisesti ja pidetään keinotekoisessa alistus- ja riippuvuussuhteessa valtaväestöön nähden. Vetoaminen esimerkiksi naisten tai seksuaalivähemmistöjen oikeuksiin on ollut keino kiinnittää huomiota tällaisiin vinoutuneisiin valtasuhteisiin ja syrjiviin käytäntöihin. Lapset ovat kuitenkin oleellisesti erilainen ryhmä kuin esimerkiksi naiset, homoseksuaalit tai orjat.

Ensinnäkin lasten ja aikuisten välillä on tiettyjä merkittäviä eroja. Lapset ovat *olennaisesti riippuvaisia* muista ihmisistä, koska he vasta opettelevat huolehtimaan itse kaikista tarpeistaan, jolloin tietysti korostuvat oppimisen kannalta tärkeät oikeudet. Tämän riippuvuuden vuoksi lapset ovat erityisen *haavoittuvassa* asemassa. (Brighthouse 2002, 40.) Lasten riippuvuus aikuisista on siis luonnollista, mutta ajan myötä itsestään väistyvää, ja useimpien aikuisten mielestä myös toivottavaa. Haluamme, että lapsistamme tulee järkevään itsenäiseen elämään kykeneviä aikuisia. Tässä mielessä lasten ei tarvitse vaatia oikeuksiaan samalla tavalla kuin sellaisten aikuisryhmien, jotka ovat *keinotekoisesti* riippuvaisia muista aikuisista. Englantilaisfilosofi Onora O’Neill on sitä mieltä, että lasten oikeuksiin vetoaminen voi olla jopa haitallista, jos se estää meitä huo-

maamasta juuri näitä lasten erityispiirteitä verrattuna muihin aikuisryhmiin, joiden asemaa yritetään parantaa oikeuksien avulla (O'Neill 1988; ks. myös Guggenheim 2005).

O'Neillin huomiot ovat erittäin osuvia, ja mikäli eläisimme edelleen maailmassa, jossa ilmastonmuutos ei olisi uhkatekijä, lasten oikeuksien rooli voisi olla tyystin toisenlainen. Nyt kuitenkin elämme historiallisesti poikkeuksellisessa tilanteessa. Tällä hetkellä elävät ihmiset saattavat olla ainoita, jotka enää ehtivät estää tai edes hidastaa katastrofaalisia muutoksia maapallollamme. Siksi voi olla, että tarvitsemmekin nyt nimenomaan lasten ja nuorten emansipaatiota ja irtautumista aikuisten holhouksesta ja entistä aktiivisempaa omaa toimijuutta. Lasten oikeuksien ideaa ei kenties ole koskaan aiemmin tarvittu näin paljon, eivätkä aikuisten oikeudet ole koskaan aiemmin näin radikaalisti olleet ristiriidassa lasten ja tulevien sukupolvien intressien kanssa. Mikään tuskin symboloi tätä paremmin kuin Donald Trump ivaamassa ja pilkkaamassa Greta Thunbergia, mikä nostettiin YLE:n uutisissakin yhdeksi alkavan vuosikymmenen megatrendiksi (YLE 2020).

Tarkastellaan vielä lyhyesti yhtä kuuluisaa lasten oikeuksien analyysia, jonka avulla voi tiivistää sen, mikä monien mielestä on moraalisesti kaikkein ongelmallisinta nykytilanteessa, jossa lasten tuleva elinympäristö on uhattuna. Tunnettu yhdysvaltalaisfilosofi Joel Feinberg (1997) jaottelee oikeudet A- (*adult*), C- (*child*) ja A-C (*adult-child*) -oikeuksiin. Aikuisille erityiset oikeudet (A-oikeudet) ovat lähinnä vapauteen liittyviä oikeuksia. Niihin kuuluvat esimerkiksi äänioikeus, sananvapaus ja uskonnonvapaus (Archard 2018; Feinberg 1983). Tähän liittyen juuri aikuisella on oikeus ja mahdollisuus päättää omasta elämäntavastaan ilmasto vaikutuksista välittämättä ja esittää poliittisia näkemyksiä sopivasta ilmastopolitiikasta. Aikuisille ja lapsille yhteiset A-C-oikeudet ovat puolestaan hyvinvoinnin turvaavia oikeuksia. Ne liittyvät terveyteen, ruumiilliseen koskemattomuuteen ja yksityisyyteen. Lasten C-oikeuksiin kuuluu Feinbergin mukaan oikeuksia, joita lapsella on "lapsellisuutensa" perusteella. Lapset ovat aikuisista riippuvaisia saadakseen perustarpeensa ruokaan, veteen ja turvallisuuteen tyydyttyä, joten jos lapsen huoltajat eivät onnistu näistä tarpeista huolehtimaan, julkisen vallan vastuu korostuu enemmän kuin toimintakykyisten (kompetenttien) aikuisten kohdalla. (Feinberg on liberaali, jonka mukaan aikuisilla on vastuu itsestään ja omasta

tarpeen tyydytyksestään.) Mielenkiintoisin lapsille erityinen oikeus, tai oikeastaan oikeuksien joukko, on Feinbergin mukaan *oikeus avoimeen tulevaisuuteen* (engl. *right to an open future*). Kyseessä on ikään kuin ”tallessa” oleva oikeuksien joukko, jota lapsi voi käyttää, kun on kasvanut autonomiseksi aikuiseksi. Nämä oikeudet on siis tavallaan annettu ”sille persoonalle, joksi lapsi tulee”. Toisin sanoen ne ovat oikeuksia, joiden ylläpitäminen ja suojeleminen varmistavat, että ollessaan aikuinen lapsi pystyy maksimaalisesti tai ainakin merkittävästi harjoittamaan A ja A-C-oikeuksia. Juuri nämä oikeudet pitävät tulevaisuuden avoimena. Feinbergin ja Archardin mukaan nämä oikeudet asettavat myös rajat vanhempien oikeuksille, sekä velvollisuuksia valtiolle suojelemaan näitä oikeuksia. Feinbergin mukaan ne ovat ”ennakoivia autonomiaoikeuksia” (Archard 2018; Feinberg 1983).

Miten avoimena lapsen tulevaisuuden tulisi sitten pysyä? Yleensä avoimen tulevaisuuden kysymyksellä on tarkoitettu avoimuutta eri koulutusvaihtoehdoille siten, että lapselta ei esimerkiksi suljettaisi pois joitain tulevaisuuden koulutusmahdollisuuksia. Feinberg ei 1980-luvulla pohtinut asiaa ilmastonmuutoksen kannalta, vaikka osallistui keskusteluun ympäristökriisistä jo 1970-luvun alussa. On kuitenkin selvää, että jos emme saa ilmastonmuutosta hillittyä, kaventuvat lapsen ja etenkin tulevien lasten tulevaisuudenmahdollisuudet vielä merkittävämmiin kuin joitakin koulutusmahdollisuuksia sulkemalla. Lapsen tuleva aikuisuus menee ehkä selviytymiseen, lopulta hieman kaukaisemman tulevaisuuden aikuisten elämä saattaa mennä selviytymistaisteluun, tai se saattaa päättyä ennenaikaisesti esimerkiksi ilmastonmuutoksen aiheuttamien myrskyjen, nälänhätien ja suurten levottomuuksien vuoksi.⁴ Valinnanvapautteen tottuneet nykyaikaiset voivat ehkä tätä kautta hahmottaa tilanteen epäreilouden: jos kuvittelemme omaa lapsuuttamme sellaiseksi, jossa meiltä olisi etukäteen rajattu pois huomattava osa aikuisuuden valinnanmahdollisuuksista, kuten esimerkiksi mahdollisuus perustaa perhe, tuntuisi tämä pöyristyttävältä. Säilyttääksemme lapsen oikeuden avoimeen tulevaisuuteen, tulisi meidän nykypäivän aikuisina olla valmiita kaventa-

4 Tätä kirjoittaessa jouluna 2019 ja Australian maastopalojen jatkuessa jo kohta kolmatta kuukautta, nousee väkisin mieleen kysymys palojen aiheuttamien pienhiukasten vaikutuksesta lasten terveyteen. Vastaus näkyy sairastavuustilastoissa myöhemmin.

maan omiin A-oikeuksiimme liittyvää valinnanvapautta turvataksemme lasten C-oikeuksien ja suurimman osan tulevaisuuden ihmisten A- ja A-C -oikeuksien toteutuminen.

Lapset ja nuoret toimijoina

Ilmaston lämpeneminen seurauksineen vaarantaa lasten oikeuden avoimeen tulevaisuuteen. Samaan aikaan lapsilla ja nuorilla kuitenkin on jo nyt juridisessa mielessä oikeus osallistua sellaisista asioista päättämiseen, jotka koskevat heitä itseään. Kuten totesimme, aikuisten toimet ilmastomuutoksen hillitsemiseksi eivät ole tähän mennessä ottaneet lapsia ja tulevia sukupolvia riittävästi huomioon. Näyttää siis siltä, että lasten ja nuorten on ikään kuin pelattava aikuisten säännöillä, toimimalla ja osallistumalla, mieluummin kuin odottamalla että aikuiset suojelevat heitä ja huolehtivat heidän tulevaisuudestaan. Tämä tietysti tarkoittaa erilaisia asioita riippuen lapsen iästä ja kehitystasosta. On selvää, että aivan pienet, kommunikaatiokyvyiltään rajalliset vauvat eivät voi osallistua, mutta lapsia voi pienestä pitäen kasvattaa ja opettaa aktiiviseen kansalaisuuteen ja mielipiteidensä ilmaisuun. Isompimpienkin lasten aito osallistaminen vaatii epäilemättä aikuisten apua ja tukea. Seuraavaksi tarkastelemme joitakin esimerkkejä siitä, mitä lasten aktiivinen toiminta ja osallistuminen ilmastomuutoksen yhteydessä on tarkoittanut ja mitä se voisi tarkoittaa.

Lasten osallistumista tarvitaan esimerkiksi, kun kerätään *tietoa* siitä, miten ilmastomuutos vaikuttaa lapsiin. Vaikka on jo selvää, että ilmastomuutoksen haitat kasautuvat juuri lapsille, tarvitaan vielä enemmän eriteltyä tietoa siitä, mitä ilmastomuutos tekee erityisesti lapsen elämälle. Miten lapsi selviytyy tai ei selviydy, ja miten lasten pitkä- ja lyhytaikaisiin ongelmiin voitaisiin tarttua. Lasten osallistuminen prosessiin on elintärkeää. (Arts 2019, 228.)

Lapset ovat itse osallistuneet myös ongelmien ratkaisuun erilaisissa projekteissa. Esimerkiksi Lontoossa 9–14-vuotiaiden lasten johdolla on kehitetty interaktiivinen nettityökalu, jonka avulla lapset saavat tietoa siitä, miten erilaisilta luonnonkatastrofeilta voi suojautua eri puolilla maailmaa. (UNICEF 2015; ks. myös Sanson & Burke 2020, 355.)

Lasten osallistaminen on luonnollisesti helpointa paikallisella tasolla, sellaisten konkreettisten asioiden parissa, joista lapsilla on tietoa ja kokemusta. Esimerkiksi Elizabeth Gibbons kertoo filippiiniläisestä tapauksesta, jossa koululaiset tunnistivat koulunsa sijaitsevan luonnonkatastrofeille alttiilla alueella sekä oman haavoittuvaisuutensa. Lasten vaatimuksesta koulu päätettiin siirtää turvallisemmalle alueelle. Kuten Gibbons toteaa, ”lapsilla on ainutlaatuinen kyky havaita riskejä, jotka uhkaavat juuri heidän ikäisiään omassa elinympäristössään, sekä esittää lapsiystävällisiä tapoja vähentää riskejä. [. . .] Lasten ja nuorten toimijuiden tukeminen luovien ratkaisujen löytämiseksi on paitsi [lapsen] oikeus, myös välttämättömyys.” (Gibbons 2014, 25.)

Lapset ovat omaksuneet myös virallisempia ”aikuisten maailman” toimintatapoja. Jo vuonna 2011 yli 600 lasta Afrikasta, Aasiasta ja Latinalaisesta Amerikasta laati oman julistuksen luonnonkatastrofien riskien vähentämiseksi. (Plan-international.org 2020.) Tässä julistuksessa lapset toivovat ennen kaikkea turvallista ja keskeytyksetöntä koulunkäyntiä, sekä oikeutta osallistumiseen ja riittävään tietoon.

Lapset ja nuoret ovat päässeet osallistumaan myös YK:n ilmastokokouksiin ja -neuvotteluihin, joissa Greta Thunberg pelkällä läsnäolollaan on saanut osakseen laajaa mediahuomiota. Thunberg on antanut kasvot myös nuorten ja lasten poliittiselle aktivismille, ilmastolakoille ja mielenosoituksille. Mielenosoitukset ja lakkoilu ovatkin käytännössä ainoita *poliittisia* keinoja, joilla äänioikeudettomat voivat tuoda toiveensa esille. Yksittäisen ruotsalaisen koulutyön aloittama koululakko ilmastopolitiikan voimistamiseksi levisi vähitellen maailmanlaajuisesti lasten ja nuorten ja heidän tukijoidensa liikkeeksi, joka näkyi voimallisimmin keväällä 2019. Se jatkuu yhä edelleen, vaikka Thunberg on palannut opintojensa pariin. Thunbergia niin ylistettiin kuin ivattiin läpi vuoden 2019, mikä ilmiönä tiivistyy yhteen päivään joulukuun puolivälissä. Ensin Thunberg piti puheen Madridin ilmastokokouksessa, ja sitten hänet nimettiin *Time*-lehden vuoden henkilöksi. Päivän kruunasi Yhdysvaltojen silloisen presidentin, 73-vuotiaan Donald Trumpin Twitter-viesti, jossa hän kehottaa Thunbergiä ”chillaamaan” ja menemään vihanhallintakurssille.⁵

5 The Guardian 2019. Thunberg vuotta myöhemmin käänsi Trumpin twiitin Trumpia vastaan, kun tämä ei suostunut myöntämään tappiotaan vuoden 2020 presidentinvaaleissa (The Guardian 2020).

Thunbergin nimittelyä kakaraksi (”*brat*”), häiriintyneeksi, ”aivopestyksi” ja aikuisten ohjaamaksi on viljelty runsaasti, useimmiten juuri Twitte-rissä (Helsingin Sanomat 3.1.2020.) Kaikki aikuiset eivät ota Thunbergin viestiä saati Thunbergiä itseään vakavasti.

Koska poliittiset vaikutusmahdollisuudet ovat epämuodollisia ja aikuisten hallitsema poliittinen päätöksenteko hidasta ja aikaansaama-tonta, ovat lapset ja nuoret ottaneet aktiivisen roolin myös oikeudelli-sessa kontekstissa. Viime vuosina lapset ja nuoret, toki käyttäen oikeu-dellisia asiantuntijoita apunaan aikuisten tavoin, ovat nostaneet niin sanottuja ilmastokanteita sellaisia valtiota vastaan, jotka sallivat ja tuke-vat päästöjä aiheuttavaa toimintaa. Ilmastokanteiden perustelut nojaa-vat perusoikeuksiin sekä kasvihuonekaasujen päästöjen aiheuttamaan oikeuksien loukkaamiseen. Eniten kansainvälistä huomiota oikeustapa-uksista ovat saaneet vuonna 2015 nostetut Juliana vastaan Yhdysvallat, kantajinaan 10–22-vuotiaat lapset ja nuoret aikuiset, sekä Urgenda-säätiö vastaan Alankomaat. Jälkimmäisestä korkein oikeus teki 20.12.2019 rat-kaisun, jonka mukaan valtion on nopeutettava kasvihuonekaasupäästö-jen leikkauksia. (Allyouthstn.fi 2020; Earthjustice.org 2019; Urgenda.nl 2020; YLE 2020.) Sen sijaan Juliana-tapausta ei ole vielä käsitelty USA:n korkeimmassa oikeudessa, mutta tammikuun 2020 alussa vetoomustuo-mioistuin hylkäsi kanteen asian monimutkaisuuden ja poliittisia ratkai-suja vaativan luonteen vuoksi (Wikipedia 2020). Alkuvuonna 2021 seu-rataan suurella mielenkiinnolla portugalilaisten lasten ja nuorten tekemää valitusta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. He syyttävät Euroopan ihmisoikeussopimuksen jäsenvaltioita siitä, että nämä eivät ole ryhtyneet ilmastositomusten vaatimiin riittäviin toimiin ilmastomuutoksen hil-litsemiseksi, ja näin vaarantavat valittajien oikeutta elämään, yksityis- ja perhe-elämään sekä syrjivät valittajia ikänsä perusteella. (Youth4climate-justice.org 2021; tapausta taustoittaa Rautiainen 2020.)

Lasten oikeus osallistua itseään koskevista asioista päättämiseen tar-koittaa tietysti myös aikuisten velvollisuuksia. Lapset eivät ensinnäkään voi ilmaista mielipiteitään asioista, ellei heillä ole riittävästi tietoa. Aikui-silla on siis velvollisuus levittää tietoa ilmastomuutoksesta. Suomessa ja länsimaissa tietoa on varmasti riittävästi kaikkien saatavilla, mutta kehit-tyvissä maissa, joiden lapset kantavat kaikkein suurimman taakan ilmas-tonmuutoksen haitoista, tiedon puute voi olla hämmästyttävää. Karin

Arts kertoo artikkelissaan Jakartassa tehdystä ilmastonmuutostyöstä, joka paljasti, että syrjäisten seutujen lapset, joilla ei ole pääsyä internetiin tai muihin tiedotusvälineisiin, eivät välttämättä edes tunteneet koko ilmastomuutos-termiä, saati tienneet mitä se tarkoittaa (Arts 2019, 235).

Pelkkä tiedon jakaminen ei riitä, vaan lapsia tulee myös kasvattaa rohkeiksi mielipiteidensä ilmaisijoiksi sekä aktiivisiksi, yhteistyöhön kykeneviksi toimijoiksi. Lapsipsykologit Ann Sanson ja Susie Burke ovat esittäneet, että tulevaisuudessa tarvitaan, muun muassa ilmastomuutoksen lisäämien katastrofien ja muuttoaaltojen myötä, ennen kaikkea konfliktinratkaisutaitoja, monikulttuurisuustaitoja, ongelmanratkaisukykyä, solidaarisuutta ja yhteisöllisyyttä. Nykypäivän koulutuksessa ja kasvatuksessa tämä pitäisi siis jo ottaa huomioon. Tulevaisuuden aikuisten elämäntavan täytyy myös luultavasti radikaalisti muuttua, etenkin ruokatottumusten, kulutuksen ja matkustamisen suhteen. Tämä vaatii kokonaan toisenlaista asennoitumista elämään kuin nykyinen liberaali hedonismi, jossa meillä oletetaan olevan loukkaamaton oikeus valita vapaasti itsellemme mieluinen elämäntapa. Tästä hyvänä esimerkkinä on se moraalinen närkästys, jota helsinkiläisen Unicafen päätös luopua nautanlihan tarjoilusta ruokaloissaan herätti. Joidenkin mielestä tämä loukasi ihmisten valinnanvapautta. Sansonin ja Burken mielestä tarvitaan myös siirtymä kuluttamiseen perustuvasta nautintohakuisesta kulttuurista eudaimonistiseen käsitykseen hyvästä elämästä. Se tarkoittaa, että hyvän elämän nähdään koostuvan aktiivisesta kansalaisuudesta ja luonteen kehittämisestä. Tämäkin asettaa oman haasteensa nykypäivän lasten kasvattajille. (Sanson & Burke 2020, 352–357.)

Lopuksi

Artikkelimme mukaan lasten oikeuksien avulla voidaan esittää monia perusteluja sille, miksi ilmastoa lämmittävät teot ovat väärin. Ilmastomuutos seurauksineen vaarantaa lapsen mahdollisuuden terveeseen elinympäristöön ja kehittymiseen. Tämän ohella, ja ehkä yllättävälläkin tavalla, ilmastopoliittisen keskustelun keskiöön on noussut kysymys lasten toimijuudesta. Se on korostunut jopa niin vahvasti, että on vaikea nähdä ilmastopoliittikkaa ilman lapsia, jotka ovat aktiivisina ja osallis-

tuvina toimijoina mukana päättämässä heitä itseään koskevista asioista. Lasten oikeuksien filosofiassa on aiemmin korostettu enemmän lasten ja aikuisten välisiä eroja, sekä lapsia avuttomina suojelun kohteina. Lasten osallisuus oikeuden painottaminen vaatii päinvastoin sitä, että lapset nähdään enemmän samankaltaisina ja tasa-arvoisina aikuisten kanssa. Jos lasten oikeuksien edistäminen jätetään pelkästään lapsia edustavien aikuisten varaan, ei lasten ääni välttämättä tule riittävästi kuuluviin. Tämä ei ole ihanteellinen tilanne ja sillä on hintansa: monista hämmästyttävistä ja aikuisten usein aliarvioimista kyvyistä huolimatta lapset ovat kuitenkin lapsia. Greta Thunbergkin on todennut useaan otteeseen, että hän olisi paljon mieluummin koulussa, eli nauttimassa oikeutta oppimiseen, kuin osoittamassa mieltään. Siksi tämä lasten osallistumisesta puhuminen ei missään tapauksessa tarkoita sitä, että aikuisten ei enää tarvitsisi tehdä mitään. Kyse on vain siitä, mikä on käytännössä se lasten oikeus, jolla voi saada jotakin konkreettista aikaan.

Vaihtoehtona on luopua kokonaan koko ongelman käsitteellisistä oikeuksien kielellä. Lasten oikeuksiin on osaltaan oikeutettua vedota siksi, että aikuiset ovat niin haluttomia luopumaan omista oikeuksistaan, kuten havainnollistimme esimerkillä Ranskan keltaliiveistä. Tällöin lasten on ikään kuin taisteltava samoilla aseilla ja puolustettava omia oikeuksiaan. Ilmastonmuutoksen hahmottaminen yksilön oikeuksien kautta ei välttämättä kuitenkaan ole pelkästään hyvä asia. Ensinnäkin, kuten ympäristöoikeuden professori Anne Kumpula on todennut, ”ilmastonmuutoksen aiheuttamien haittojen palauttaminen yksinomaan yksilölliseksi kysymykseksi rajoittaa olennaisesti sitä, miten ilmastonmuutoksen aiheuttamiin haitallisiin vaikutuksiin voidaan vedota tuomioistuimessa” (Kumpula 2019, 269). Oikeudessa pitäisi kyetä osoittamaan syy-yhteys jonkun tietyn toimijan kuten valtion tai teollisuuslaitoksen sekä jonkun konkreettisen kärsijän välillä. Tällaiset suorat syy-yhteydet ovat kuitenkin tunnetusti hankalia, elleivät mahdottomia, osoittaa tosiksi niin monimutkaisessa ilmiössä kuin ilmastonmuutoksessa. Oikeudenloukkauksiin myös reagoidaan oikeudessa yleensä vasta jälkikäteen, kun loukkaus on jo tapahtunut. Erityisesti lasten ja tulevien sukupolvien tapauksessa oikeudet ovat kuitenkin uhattuina vasta tulevaisuudessa. Tämän takia ilmasto-oikeudenkäynnit, joissa vedotaan lasten oikeuksiin tai ihmisoikeuksiin, ovat erittäin epävarma ja hankala tapa asioiden korjaamiseksi. (Ks. Gib-

bons 2014.) Tietysti on mahdollista, että tuomioistuimet alkavat ottaa aktiivisempaa roolia ilmastonmuutoksen torjumisessa, jos kukaan muu ei siihen ryhdy. Jo vallanjako-opin periaatteidenkin puolesta parempi tilanne olisi se, että ilmastonmuutokseen puututtaisiin poliittisin keinoin lainsäädäntöä kiristämällä. Toiseksi, jos ympäristöhaitat pitää aina kyetä kytkemään *ihmisten* intressien ja oikeuksien loukkaamiseen, silloin luonnolla ei nähdä olevan *itsenäistä* merkitystä. Ilmastonmuutoksen hidastamiseen ja estämiseen ja monien muiden ympäristöongelmien ratkaisemiseen vaadittava poliittinen tahto löytyy kenties vasta silloin, kun luontoa ei nähdä pelkkänä resurssina vaan sillä on monia muitakin merkityksiä.

Lopuksi voikin todeta, että ihmisoikeuksien ja ympäristön välillä on monimutkainen, vastavuoroinen suhde. Yhtäältä terveellinen ja turvallinen elinympäristö on ratkaiseva peruslähtökohta sille, että ihmisoikeuksien ylipäätään on mahdollista toteutua. Toisaalta on myös niin, että tiettyjen ihmisoikeuksien toteutuminen on tärkeää, jotta voimme säilyttää tai parantaa luonnollisen ympäristön tilaa. Erityisesti oikeudet tietoon ja osallisuuteen ovat olennaisia ympäristövahinkoja torjuttaessa ja ilmastonmuutosta hillitessä (Desmet 2019, 196). Tässä artikkelissa olemme muistuttaneet siitä, että oikeus tietoon ja osallisuuteen kuuluu myös lapsille ja että niiden avulla lapset toivottavasti pystyvät myös muuttamaan nykyisen ilmastopolitiikan suuntaa.

Kirjallisuus

- Aalto-Heinilä, Maija (2019) Oikeuksien tahtoteorian puolustus. Teoksessa Maija Aalto-Heinilä & Visa Kurki (toim.) Mitä oikeudet ovat? Filosofian ja oikeustieteen näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus, 81–95.
- Allyouthstn.fi (2020) www-sivusto: <https://www.allyouthstn.fi/pysayttakaa-ilmastonmuutos-nuoret-ilmastokanteiden-tekijoina/> (luettu 25.1.2021).
- Archard, David William (2018) Children's Rights. Teoksessa Edward N. Zalta (toim.) The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2018 Edition), <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/rights-children/>.
- Arts, Karin (2019) Children's Rights and Climate Change. Teoksessa Claire Fenton-Glynn (toim.) Children's Rights and Sustainable Development. Cambridge: Cambridge University Press, 216–235.

- Brighouse, Harry (2002) What Rights (if any) do Children Have? Teoksessa David Archard & Colin M. Macleod (toim.) *The Moral and Political Status of Children*. Oxford: Oxford University Press, 31–52.
- Desmet, Ellen (2019) Children's Rights and the Environmental Dimension of Sustainable Development. Teoksessa Claire Fenton-Glynn (toim.) *Children's Rights and Sustainable Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 192–215.
- Dworkin, Ronald (1977) *Taking Rights Seriously*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Earthjustice.org (2019) www-sivusto: <https://earthjustice.org/news/press/2019/un-committee-on-the-rights-of-the-child-receives-first-ever-human-rights-complaint-on-climate-change> (luettu 3.1.2020).
- Etinson, Adam (2018) Introduction. Teoksessa Adam Etinson (toim.) *Human Rights: Moral or Political?*, Oxford: Oxford University Press, 1–38.
- Feinberg, Joel (1983) The Child's Right to an Open Future. Teoksessa John Howie (toim.) *Ethical Principles for Social Policy*. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Feinberg, Joel (1997) Eläinten ja syntymättömien sukupolvien oikeudet. Suomentanut Marjo Rauhala-Hayes. Teoksessa Markku Oksanen & Marjo Rauhala-Hayes (toim.) *Ympäristöfilosofia*. Helsinki: Gaudeamus, 156–178.
- Gibbons, Elizabeth D. (2014) Climate Change, Children's Rights, and the Pursuit of Intergenerational Climate Justice. *Health and Human Rights Journal* 16 (1), 19–31.
- Guggenheim, Martin (2005) *What's Wrong with Children's Rights*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Helsingin Sanomat (3.1.2020) ”Rocktähti Meat Loaf sanoo, että ilmastoaktivisti Greta Thunberg on aivopesty ja ilmastomuutosta ei ole olemassa” <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006360455.html> (luettu 3.1.2020).
- Kortetmäki, Teea (2017) Justice in and to nature: an application of the broad framework of environmental and ecological justice. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*. Jyväskylä: University of Jyväskylä. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/54950>
- Kumpula, Anne (2019) Ympäristölliset ihmisoikeudet – mahdollisuuksia ja muutoksia. Teoksessa Maija Aalto-Heinilä & Visa Kurki (toim.) *Mitä oikeudet ovat? Filosofian ja oikeustieteen näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus, 262–275.
- Kurki, Visa (2019) Oikeuksien intressiteorian puolustus. Teoksessa Maija Aalto-Heinilä & Visa Kurki (toim.) *Mitä oikeudet ovat? Filosofian ja oikeustieteen näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus, 65–80.
- Lagerspetz, Eerik (2019) Oikeuksien konflikteista. Teoksessa Maija Aalto-Hei-

- nilä & Visa Kurki (toim.) Mitä oikeudet ovat? Filosofian ja oikeustieteen näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus, 96–109.
- Lapsenoikeudet.fi (2020) www.sivusto: <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsenoikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/sopimuksen-yleisperiaatteet/> (luettu 14.2.2020)
- Mudway, Ian S. & Dundas, Isobel & Wood, Helen E. & Marlin, Nadine ym. (2019) Impact of London's low emission zone on air quality and children's respiratory health: A sequential annual cross-sectional study. *The Lancet Public Health*, 4 (1), e28–e40. doi:10.1016/S2468-2667(18)30202-0
- Niemi, Hanna-Maria (2019) Ihmisarvo ja ihmisoikeudet. Teoksessa Maija Aalto-Heinilä & Visa Kurki (toim.) Mitä oikeudet ovat? Filosofian ja oikeustieteen näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus, 129–145.
- O'Neill, Onora (1988) Children's Rights and Children's Lives. *Ethics* 98 (3), 445–463.
- Pajulammi, Henna (2014) Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Alma Talent.
- Plan-international.org (2020) "Children's Charter for Disaster Risk Reduction (DRR)." <https://plan-international.org/publications/childrens-charter-disaster-risk-reduction> (luettu 1.1.2020).
- Pulkkinen, Laura (2019) "Ranskan keltaliivit ja eurovaalit." <https://politiikasta.fi/ranskan-keltaliivit-ja-eurovaalit/>. (luettu 4.11.2019).
- Rautiainen, Pauli (2020) "Portugalilaiset lapset ja nuoret haastoivat Suomen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen ilmastonmuutoksen vastaisen toimien laiminlyönneistä". <https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2020/09/04/pauli-rautiainen-portugalilaiset-lapset-ja-nuoret-haastoiivat-suomen-euroopan-ihmisoikeustuomioistuimeen-ilmastonmuutoksen-vastaisen-toimien-laiminlyonneista/> (luettu 24.1.2021).
- Sanson, Ann V. & Burke, Susie E.L. (2020) Climate Change and Children: An Issue of Intergenerational Justice. Teoksessa N. Balvin & D. J. Christie (toim.) *Children and Peace*. Springer Open, 343–362.
- The Guardian (2019) "Trump angry tweets Greta Thunberg prompt humorous response teen activist." <https://www.theguardian.com/us-news/2019/dec/12/trump-angry-tweets-greta-thunberg-prompt-humorous-response-teen-activist> (luettu 13.12.2019).
- The Guardian (2020) "Greta Thunberg Donald Trump twitter chill." <https://www.theguardian.com/environment/2020/nov/05/>. (luettu 20.1.2021).
- UNICEF (2015) Unless we act now. The impact of climate change on children. <https://www.unicef.org/reports/unless-we-act-now-impact-climate-change-children> (luettu 25.1.2021).
- UNICEF (2016) Clear the air for children – The impact of air pollution on children. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/docu>

- ments/2161unicef.pdf) (luettu 1.1.2020).
- Urgenda.nl (2021) www-sivusto: <https://www.urgenda.nl/en/themas/climate-case/> (luettu 25.2.2021).
- WHO (2018) Air pollution and child health: prescribing clean air.
- WHO/CED/PHE/18.01. <https://www.who.int/ceh/publications/air-pollution-child-health/en/> (luettu 19.3.2021)
- Wikipedia (2020) "Juliana v. United States." https://en.wikipedia.org/wiki/Juliana_v._United_States (luettu 17.2.2020).
- Wikipedia (2021) "Yellow vest movement." https://en.wikipedia.org/wiki/Yellow_vests_movement (luettu 20.1.2021).
- YLE (2019) "Hollannin korkein oikeus: Valtiolla velvollisuus vähentää ilmastopäästöjä kansalaisten turvallisuuden takaamiseksi." <https://yle.fi/uutiset/3-11129969> (luettu 25.1.2021).
- YLE (2020) "Donald Trump pilkkaamassa Greta Thunbergia summaa yhden kansainvälisen megatrendin – luvassa on yhä enemmän vaikeita jännitteitä ratkottavaksi." <https://yle.fi/uutiset/3-11137947> (katsottu 1.1.2020).
- Youth4climatejustice.org (2021) www-sivusto: <https://youth4climatejustice.org/> (luettu 24.1.2021).